

A magam részéről a második kötetben szereplő *Hosszú baráti levél* című írást elbeszélésnek fogom föl, s az első kötetbe osztanám a megfelelő időrendi helyre.

Végezetül hadd szögezzem le: Csáth Géza életművének ezzel a minden eddiginél gazdagabb, összegező betakarításával a jugoszláviai magyar könyvkiadás, személyesen pedig Dér Zoltán nagy szolgálatot tett a magyar irodalomnak, irodalomtörténetnek, Csáth Géza igazi kultuszának. Nem ismerem az Illés Endre vezetésével működő *Magyar Remekírók* című sorozat szerkesztő bizottságának terveit, nem tudom, Csáth Géza írásait mikor kívánják a magyar klasszikusok e legszínvonalasabb sorozatába illeszteni. De most már ez következik: egyetlen, bibliapapirosú kötetbe fogni az életmű legjavát. Ez a mostani kétkötetes gyűjtemény kiváló alapja lesz a majdaninak. Addig is nélkülözhetetlen kézikönyve a kutatónak, sok szellemi élményt és lelki megrendülést adó olvasmánya az irodalom kedvelőinek. Ennek a sorozatnak most jelent meg három kötete 20. századi magyar elbeszélők műveivel, ugyancsak Illés Endre válogatásában. Csáth Géza arányosan illő terjedelemben, három írásával (*A vörös Eszti*, *Anyagyilkosság*, *A kis Emma*) szerepel bennük. Az utószóban írja Illés Endre: „Válogatásommal bizonyításra törekedtem: újabb kori irodalmunkban a líra mellett a novella mondta ki létünkről a legfontosabb és legforróbb szavakat.”

Csáth Géza életműve a legmeggyőzőbb bizonyság.

PÉTER LASZLÓ

ÉLETÚT ÉS SZEREP TALÁLKOZÁSA

SINKÓ ERVIN: *Szemben a bíróval*. Gondolat, Budapest, 1977.

Nem maradhat visszhangtalan annak az írónak az életműve, akinek a halála után eltelt tíz esztendő alatt három-négy könyv idézi fel alakját olyan erővel, mintha ma is élne. Sinkó Ervin negyedik könyve az idén jelent meg, s nem egy olyan tanulmányhoz juttatja el az olvasót, amely eddig könyv formájában soha nem látott napvilágot. Egyik írása izgalmasabb, mint a másik: nem egy közülök olyan erővel hat az olvasóra, hogy nem tudja letenni a könyvet. E tanulmányok, naplójegyzetek olykor szinte meghökentető mondatai ámulatba ejtik az embert, mert olyan félreértett vagy egyenesen félremagyarázott igazságokat derít fel a múlt mélyrétegei között, amelyek nélkül újraértékelt képet nem alkothatunk magunknak a XVIII., a XIX. század nagy elméiről, reformereiről, és akiknek igazi arcát a romantika vagy a ci-

zellált klasszicista értékelés, az „öt megillető helyretevés” takarja el a szemünk elől.

Sinkó Ervin *Szemben a bíróval* című tanulmánykötete az ilyen és hasonló gondolatok egész halmazát ébreszti fel a befogadóban. A kötet címét viselő naplójegyzete önéletrajzi adalék, mely az *Optimisták* megírása idején vagy valamivel utána született. Ez is, a *Don Quijote útjai* is, a *Sorsdöntő levelek* is úgy hatnak, mintha valami dantei szólítás csengene ki a sorok mögül s hívják a követésre egy meghatározott, az első pillanatban úgy véljük: jól megjelölt cél felé. De amint elindulunk vele, lépteink többé már nem lehetnek határozottak, kimértek, mert az eredeti ösvényről hirtelen átsap egy másikra, aztán egy harmadikra, negyedikre, minthogyha ebben a kacskaringózásban kifogyhatatlan lenne, és csodálatos: a

hosszas, az egymástól eltérőnek vélt kerülők után bölcsen, biztosan és hihetetlennek tetsző leleményességgel visszaszökken az eredeti ösvényre. Olykor egy-egy gondolatcsoport bravúros kibontása a nagy rétorok zseniális mondathullámzásaira, hatást fokozó refranjellára, a szavak vitustáncaira emlékeztet bennünket. Ott jelentkezik a megtorpanás, ahol az író egy hangváltásnyi időre megáll, hogy újabb, erősebb lélegzetvétellel indítsa el felénk szavainak líraian suhanó vagy drámaian dörgő lavináját.

Nem egyszer hallottam Sinkó Ervint előadni. Mindig úgy éreztem, hogy erősebb benne a rétor, mint a literátor, s az a sejtelem fogott el, hogy tanulmányai, vallomásai, elbeszélései előbb élő szóban születnek meg, az előadás hevében buggyannak ki belőle, s csak jóval később — ugyancsak a rétorok stílusában — kerülnek papírra. Igen. 1919-ben is ellenállhatatlan erővel ragadta magával a szónoki hév, s a legnehezebb napokban, a Tanácsköztársaság legválságosabb óráiban indult is „...Tolsztoj- és Dosztojevskij-szemináriumokat tartani” a Ludovika Akadémia ellenforradalmi szellemmel átitatott ifjú növendékeinek, hogy szép szóval „megtérít” őket.

Az a krisztianizmus, amely több mint egy évtizedig lobogott Sinkó Ervin lelkében, az a megdönthetetlennek tartott hit, hogy pusztán az igehirdetéssel meg lehet téríteni az „elkárhozott” embert, és a messianizmussal jobb útra lehet téríteni a világot, nemcsak a húszas években, hanem későbbi írásaiban is földereng olyan szövegekben, amelyek sorai mögül — még ha közvetlenül nem is idézi — kicseng János evangéliumának, Pál leveleinek hangja. Amikor Tolsztojról, Dosztojevskijről tartott előadásokat, ez a trauma tartotta fogva. „A Dosztojevskij kereszténysége — írja a *Jegyzetek Dosztojevskij megértéséhez* című tanulmányában — nem az ember Krisztushoz való útja, hanem a magányos ember — Krisztuson mint egyetlen úton keresztül — útja a másik magányos emberhez. És a szépség, a benső szépség a hívó szó, amely a magányosokat egymáshoz hívja.” És benne vibrál Dante nagy hite is, mint a Divina Commedia záró strofájában:

„Csüggedtem volna, lankadt képzelettel,
de folyton gyors kerékként forogtatt
vágányt és vélt bennem a Szeretet, mely
mozgat napot és minden csillagot.”

(Babits Mihály fordítása)

Sinkó Ervin útja — amint e tanulmánykötete is láttatja — éppoly kanyargós volt az első világháború befejezése és a Magyar Tanácsköztársaság leverése után, mint annyi sok értelmiségié, aki benne élt, s majdnem elégett a forradalomban. Sinkót mély hite, emberfeletti kitartása és szerepvállalása tette elég erőssé ahhoz, hogy átkeljen a purgatórium tisztítóüzein, és újra elérkezzen a proletárforradalomig vállalva benne a forradalmi író szolgálatát. Már világosan megfogalmazza a célt: „Mi a forradalom célját akarjuk, s ezért akarjuk mielőbb s minden konzekvenciájában a forradalmi erőszakot.” ... Ezzel az 1935-ben írt vallomásával kitörölte magából azt a messianista kozmopolitát, akit a szívében sokáig melengtetett; aki nem akart vért látni, és aki — akkor még — nemcsak hitte, hanem hirdette is, hogy az embereket neveléssel, szeretettel kell elvezetni a forradalomig.

De már 1935-ben felismerte az innen kivezető utat. Erről így váltott a *Szemben a bíróval* című naplójegyzetében:

„Írni csak a szolgálatnak egy módja. Ilyen értelemben hiszem, hogy ma nincs politikamentes irodalom, és ez az oka, hogy egy a világban ma hazátlan nyelven, író maradtam. Irni, mert van egy végtelen adósságom, melyet, tudom, sose fogok leróni — de egy ilyen adósságnak jegyében élni és dolgozni erkölcsi igazolást adhat egy gyenge ember életének is.”

E sorok után egy évtizeddel és valamivel később valóban megszülettek azok a tanulmányok, regények, drámák, széljegyzetek, amelyekben Sinkó Ervin kiépítette magának azt az utat, amely a szocializmus győzelméért folytatott harcban teljes emberként való részvételét jelentette. Benne élt, s betöltötte az életét a legkülönbözőbb írói és társadalmi feladatok vállalásakor. Tanított, írt, előadásokat tartott mindenütt, amerre járt, itthon és külföldön; ennek az új életszakaszának legértékesebb és marandó bizonyosságai azok a tanulmá-

nyok, kritikák, esztétikai elemzések, amelyek nagyobbára az ötvenes és a hatvanas években születtek.

De térjünk vissza kötetünkhöz, amely több vonatkozásban is értékes munkákat tartalmaz: a húsz-harmincas évekből származó írások után éppen ezekre a dolgozatokra kell felhívni a figyelmet. Ezek közül elsőként kell kiemelniünk *Miroslav Krleža műve* című tanulmányvázlatát, amely a magyar olvasóközönség számára ad nagyszerűen megvilágított portré az élő horvát irodalom legnagyobb alkotójáról, és értékelést életművéről. Ennyire emberközélbe előtte még nem hozta senki Krležát, aki korának egyik legkiemelkedőbb drámaírója. Bécs a Herder-díjjal csak nemrég fedezte fel az európai örökt, Sinkó több mint huszonöt évvel ezelőtt írta meg ezt a „vázlatnak” nevezett tanulmányt, amelyben méltatta Krleža géniusának páratlan értékeit.

A tanulmánykötet szerkesztője így jelöli meg a válogatás közbe kezebe került legragyogóbb darabot: A rendhagyó irodalomtörténész működésének legszebb, maradandó terméke alighanem a hatalmas Kazinczy-esszé. Találóa minősítette ezt a remekművet a Sinkó-esszék koronájának. A *Kazinczy Ferenc* tanulmány — kiérződik belőle, ez is rétori mű — a XVIII. század mélyen a múltba ívelő távolságából olyan mesterien „exhumált” alakokat hoz elő, hogy rég elfeledett törékeny alakjuk, alabástrom színű arcuk életet sugárzik. Szavuk, cselekedeteik nyomán feltámad a feudalizmus falait rengető emberöltő, amely a Martinovics-pert megelőzte, nagy művekkel, munkákkal követte ki a „régí harc új útját”, s ez út végső szakaszán az aradi vértanúk halálba menetelése lett a tör-

ténelemkönyvet vérvörösré festő fináléjuk... Kazinczy, Csokonai, Berzsenyi, Kölcsey útja, hitvallása, az Arkádia-pör, az Újító — olyan esszé ez, amely tisztán, maradéktalanul befogadható képpel mutatja be a XVIII. század második felét s az azt követő századfordulót. Nemcsak ez a tanulmány, hanem ezeknek az írásoknak egysége, mint mű, értékes színnel tölti be azt a fehér foltot, amely Sinkó Ervin halála után tíz évvel még mindig kitöltetlenül, de most már nem érintetlenül áll irodalomtörténetünk lapjain.

Sükösd Mihály ennek a kötetnek az összeállításakor arra a mesterien merész feladatra vállalkozott, amelyre előtte Magyarországon nem vállalkozott senki. Megismerettni Sinkó Ervint, a jugoszláviai magyar író a magyarországi olvasóközönséggel, és megvilágítani életművét azon a több mint fél évszázadon — két világháborún és két forradalmon — átvélvő úton, amelyet Apatinból, Szabadkáról kiindulva Budapesten, Kecskeméten, Bécsen, Párizson, Moszkván át szülőföldjére visszatérve Újvidékig, Zágrábíg megtett. Nagyon küzdelmes út volt ez; minden harcot, meghasonlást, összeomlást, s végül lelket fölemelő győzelmet megörökítő: olyan keserves verejtékkel teli út volt, amelyet, mert intelem is, nem szabad elfelejteni, s nem szabad elfelejteni hagyni.

A kötet szerkesztője ismeri ezt az életutat. És hogy alaposan ismeri, ami egy ilyen írásműnél elsőrendű követelmény, az Bosnyák István jugoszláviai magyar írónak, a Sinkó-hagyaték lelkiismeretes gondozójának köszönhető, akinek támogatása nélkül nem készülhetett volna el ez a könyv, s aki mindannyiunk számára összeállította a Sinkó Ervin életművéről szóló válogatott bibliográfiát.

LÉVAY ENDRE